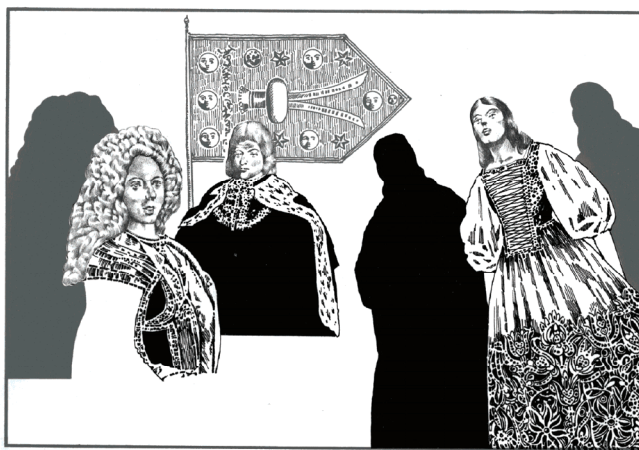

Mikszáth, miközben a tolakodó valósággrezsimekkel szembesül, azt mutatja be, hogy ezek ugyan befolyásolják a valóság megélését, ám soha nem helyettesíthetik azt. Minden élhető és átélt valóság még akkor is realitás annak számára, aki átéli azt, ha a külvilág vagy a többség által elfogadott valóság erről mást állít. (Gondoljuk csak meg, hogy Apolka számára a Pongrácz gróf által teremtett és kívülről illuzórikusnak nyilvánított világ, az egyetlen olyan realitás, amely valóban élhetőnek bizonyul.)

Úgy látom, hogy Mikszáth négy nagy valóságkonstruáló diskurzus dominanciájával szembesül és szembesít: 1. a tudományos, orvosi (pl. *Különös házasság*); 2. jogi (*Beszterce ostroma*, *Különös házasság*); 3. politikai, hatalmi (*A sipsirica*); 4. babonás, misztikus (*A fekete kakas*, *Prakovszky, a siket kovács*).²⁸ Ezek azok a konstrukciók, amelyek valamiképpen viszonyulásra készítetik az alternatív valóságtapasztalatokat, miközben ők maguk megfellebbezhetetlennek és örök érvényűnek tüntetik fel önmagukat. Természetesen Mikszáth ezeknek a diskurzusoknak a viszonylagosságát is képes bemutatni műveiben, mégpedig oly módon, hogy helyenként maga az olvasó sem tudja eldönteni, hogy a szöveg világában mely valóságkonstrukció lesz a domináns.

A Mikszáth-értés hármas iránya gyakran nehezen elkülöníthető az egyes olvasatokban, leginkább a Jókai- és a realista paradigma fér meg békésen az értelmezésekben, míg a „cinikus” Mikszáth képzelet talán kevésbé egyeztethető össze az első kettővel. Bár Szerb Antal alább idézendő mondata – mintegy tökéletes illusztrációjaként a Mikszáth-értésben mindeütt ott kísértő tanácstalanságnak – megpróbál közös nevezőt találni ez utóbbi olvasási iránnyal is: „Mikszáth derűje, előadásának bája csaknem elfödi azt a mélységes kiábrándultságot, eszménytelenséget, sőt itt-ott cinizmust, ami a mikszáthi világkép alapja.”²⁹

²⁸ Ennek kifejtése egy másik dolgozat feladata lesz.

²⁹ Szerb Antal: *A magyar irodalom története*, Bp., Magvető Kiadó, [é. n.] [1934], 450.